

12. Данилин В. И. Юридические факты в советском семейном праве / В. И. Данилин, С. И. Реутов. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 156 с.
13. Кодекс Бельгии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041801>.
14. Конституции государств Европы. В 3-х томах. – Т. 1 / Под общ. ред.: Окуньков Л.А. – М.: Норма, 2001. – 824 с.
15. Войнаровская О. Правовое регулирование фактических супружеских отношений по законодательству зарубежных стран (на примере отдельных европейских стран) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.legeasviata.in.ua/archive/2015/4-3/4.pdf>.
16. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар / І. В. Ромовська. – К.: Ін Юре, 2003. – 532 с.
17. Дякович М. М. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин» / М. М. Дякович, С. В. Сенік // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 2. – С. 37–43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_2_9.
18. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 74.
19. Красицька Л. В. Проблеми здійснення особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей. – Вінниця, 2015. – 496 с.
20. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. І. В. Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
21. Міхеева К. Правові аспекти визначення соціального материнства та батьківства / К. Міхеева // Юридична газета. – № 10 / 25 листопада 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/317>

УДК 347.23:573.4

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДСТАВ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ТВАРИНУ

Устименко О. А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: у статті проведено аналіз підстав припинення права власності на тварину та запропонована їх класифікація. З урахуванням положень класичної цивілістичної доктрини окремий акцент зроблено на класифікації підстав припинення права власності на тварину внаслідок її знищення. Зроблено пропозиції внесення змін до законодавства з урахуванням висновків, сформульованих внаслідок огляду стану чинного національного законодавства.

Ключові слова: тварина, право власності, припинення, знищення, воля власника.

Анотация: в статье проведен анализ оснований прекращения права собственности на животное и предложена их классификация. С учетом положений классической цивилистической доктрины отдельный акцент сделан на классификации оснований прекращения права собственности на животное в результате его уничтожения. Сделаны предложения относительно внесенных изменений в законодательство с учетом выводов, сформулированных в результате осмотра состояния действующего национального законодательства.

Ключевые слова: животное, право собственности, прекращение, уничтожение, воля собственника.

Annotation: the article analyzes the grounds for termination of ownership of the animal and the proposed classification. Subject to the classical doctrine tsivilisticheskoy special emphasis on classification grounds for termination of ownership of the animal due to its destruction. Changes legislative proposals taking into account the findings as a result of reviewing the state of current national legislation.

Key words: animal, ownership, cessation, destruction, will of the owner.

У цивілістичній доктрині припиненням права власності є абсолютна і безповоротна втрата правового зв'язку між власником і належною йому на праві власності річчю внаслідок дії чи настання різноманітних юридичних фактів (правочинів, рішень суду, юридичних вчинків, подій, неправомірних дій учасників цивільних правовідносин, правомірного використання та споживання майна тощо) [1, с. 21].

Н. С. Кузнецова підстави припинення права власності поділяє на такі, що залежать, і такі, що не залежать від волі власника. Підставами припинення права власності, що залежать від волі власника, є: а) угоди з відчуження майна або витрат грошових коштів; б) користування майном, внаслідок якого це майно повністю споживається; в) знищення або викидання майна власником. У свою чергу, до підстав припинення права власності, що не залежать від волі власника, належать: а) примусовий продаж або примусове вилучення майна у випадках, передбачених законом; б) загибель майна внаслідок стихійної події або протиправних дій інших осіб; в) набуття майна проти волі власника добросовісним набувачем [2, с. 140–141].

У літературі також пропонується класифікація підстав припинення права власності за порядком припинення на: а) добровільне припинення права власності (за волею власника) – відчуження власником свого майна, знищення ним його, відмова власника від свого майна, припинення юридичної особи за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами тощо; б) примусове припинення права власності, що відбувається проти волі власника (або без урахування її) – припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; викупу пам'яток історії та культури; викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною

необхідністю; викупу нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиції; конфіскації; припинення юридичної особи за рішенням суду про визнання недійсною державної реєстрації юридичної особи, про визнання банкрутом, а також в інших випадках, встановлених законом (ст. 110 ЦК України), тощо; в) з об'єктивних причин, що не залежать від волі особи, на виникнення та перебіг яких власник (інша особа) не може впливати (знищення майна в результаті стихійного лиха, смерть власника тощо) [3, с. 673].

3. В. Ромовська виказує думку щодо того, що з сукупності підстав припинення права власності, зазначених у статті 346 ЦК України, право власності припиняється лише в разі знищення речі, адже воно не може існувати за відсутності об'єкта та відмови від права. В усіх інших випадках має місце не припинення права власності, а лише його передання від одного власника до іншого [4, с. 172].

У статті 346 ЦК України передбачено відкритий перелік підстав припинення права власності: в частині 2 цієї статті зауважено, що право власності може бути припинено в інших випадках, встановлених законом.

Вважаємо, що доцільним буде здійснити класифікацію підстав припинення права власності на тварину за критерієм волі власника – підстав, внаслідок яких право власності припиняється з волі власника, та підстав, внаслідок яких право власності припиняється незалежно від волі власника, оскільки цей критерій є основоположним при характеристиці підстав припинення права власності (на відміну від підстав набуття права власності, які в будь-якому разі опосередковують волевиявлення суб'єкта).

Підставами припинення права власності на тварину з волі власника є: відчуження тварини власником; відмова власника від права власності на тварину; знищення тварини (споживання в їжу, внаслідок хвороби тощо). Підставами припинення права власності на тварину, що не залежать від волі власника, є: реквізиція тварини; конфіскація тварини; смерть власника тварини; звернення стягнення на тварину за зобов'язаннями власника; припинення права власності на тварину, яка за законом не може належати відповідній особі; знищення тварини (у тому числі іншою твариною).

Викликає ряд запитань така підстава припинення права власності на тварину, як її знищення (як за волею власника так і всупереч його волею). Традиційно під знищенням речі розуміється такий вплив на неї, у результаті якого вона припиняє своє існування [5, с. 209]. Стосовно такого об'єкта права власності як тварина, це право має здійснюватись виключно з урахуванням норм моралі, що існують у суспільстві, та дотриманням вимог чинного законодавства про заборону жорстокого поводження з тваринами.

За загальноприйнятим правилом, право власності на майно припиняється в момент його знищення. Проте, особа є власником тварини до моменту її смерті (як насильницького, так і природного), після смерті особа автоматично стає власником «неодухотвореної» субстанції: м'яса, шкіри та інших продуктів харчування й вжитку. У цьому разі слід розмежовувати знищення тварини, яке не мало на меті, наприклад, її споживання у їжу, отримання від тварини окремих органів або клітин з медичною ціллю, хутра для пошиття одягу або, та знищення тварини, яке може бути розцінено як кримінально або адміністративно каране правопорушення.

Зазначений критерій розмежування буде доволі умовним та хибним, адже, наприклад, у азійських країнах вживають у їжу тварин, які в нашій державі традиційно визнаються домашніми та вбивство яких буде розцінено скоріше як жорстоке поводження з твариною. Наприклад, у багатьох ресторанах Китаю можна замовити страви з м'яса крокодила або черепахи, придбати на ринку акулячі плавці, м'ясо та мозок макак-резусів тощо [6, с. 70].

Доцільніше в цьому разі розглядати наведений критерій жорстокого поводження з тваринами крізь призму суспільної моралі, яку законодавець пропонує трактувати як систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [7].

Проте, з волі власника тварину може бути знищено не тільки зі споживчою метою, а й в інших випадках, що вимагають проведення евтаназії. При цьому перелік підстав, наведених у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження», за яких можливе умертвіння тварин, є закритим. Такими підставами є: одержання господарсько корисної продукції; припинення страждань тварин, якщо вони не можуть бути припинені в інший спосіб; за необхідності умертвіння новонародженого приплоду тварин; при регулюванні чисельності диких тварин і тварин, що не утримуються людиною, але перебувають в умовах, повністю або частково створюваних діяльністю людини; за необхідності умертвіння окремих тварин, які хворі на сказ чи на інше особливо небезпечне захворювання або є носіями особливо небезпечного захворювання; за необхідності оборони від нападу тварини, якщо це становить небезпеку для життя або здоров'я людей. Слід зазначити, що деякі країни застосовують евтаназію до здорових тварин, які упродовж певного строку перебувають у притулках, і яким не знайшли нових господарів або не помістили до приватних притулків. Це Велика Британія, Португалія, Болгарія, Румунія, країни Балтії тощо [8, с. 28].

Окрім цього, Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження» також передбачені особливі вимоги до умертвіння тварин. Так, при умертвінні тварин мають дотримуватись таких вимог: умертвіння проводиться методами, що виключають передсмертні страждання тварин; приміщення, де проводиться умертвіння, повинно бути відокремлене від приміщення, де утримуються інші тварини; забороняється застосовувати негуманні методи умертвіння тварин, що призводять до загибелі від задушення, електричного струму, больових ін'єкцій, отруєння, курареподібних препаратів, перегріву, та інші больові методи; переробка тварин дозволяється тільки після їх умертвіння; умертвіння тварин, що страждають, проводиться негайно, якщо їх страждання неможливо припинити іншим чином тощо.

Вочевидь, має місце колізія норм Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», та норм, передбачених у Законі України «Про мисливське господарство і полювання», відповідно до статті 33 якого відстріл та відлов вовків, бродячих собак і котів, сірих ворон здійснюються мисливцями під час полювання на інші види мисливських тварин [9]. Далі, відповідно до статті 34 вказаного Закону, виявлені в мисливських угіддях без нагляду

породисті собаки відловлюються, про що письмово повідомляються районні та обласні організації, які проводять реєстрацію відповідних порід собак. Безпородних собак, у свою чергу, може бути відстріляно. Саме ж полювання в законі трактується як дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах. Вважаємо, що, не забороняючи полювання як такого, означена колізія має бути усунена з урахуванням положень чинного законодавства та відмежування таких категорій тварин, як мисливські, від тварин, які випадково опинилися на відповідній території.

Окрім цього, законодавчо передбачено можливість знищення тварини всупереч волі власника. Зокрема, у пункті 4 частини 1 статті 16 Закону України «Про охоронну діяльність» передбачено, що під час здійснення охоронної діяльності персонал охорони має право застосовувати до осіб, які посягають на об'єкт охорони, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в особливих випадках, якщо інші заходи не привели до припинення посягання або до виконання особою законної вимоги персоналу охорони, у тому числі у разі знешкодження тварини, що загрожує життю та здоров'ю персоналу охорони або інших осіб [10]. У цьому випадку йдеться про знищення об'єкта права власності – тварини, всупереч волі її власника.

Аналогічним чином поліцейські, в порядку, установленому Законом України «Про національну поліцію», мають право на застосування вогнепальної зброї для відбиття нападу тварин, які загрожують життю і здоров'ю особи чи поліцейського [11].

Отже, на законодавчому рівні фактично впроваджено позбавлення власника об'єкта права власності поза волею власника. При цьому відповідні компенсаційні аспекти залишилися поза увагою законодавця, а наявність означених законодавчих норм, особливо останньої, вочевидь на практиці викликати численні непорозуміння.

Окрім цього, тварину може бути знищено внаслідок стихійного лиха, аварії, неправомірних дій (умисних або неумисних) третіх осіб. Таким чином, необхідним вбачається розмежування знищення тварини з волі власника, яке мало на меті її споживання у їжу, отримання від тварини окремих органів або клітин з медичною ціллю, хутра для пошиття одягу тощо, та знищення всупереч волі власника тварини, яке може бути розцінено як кримінально або адміністративно каране правопорушення (за винятком випадків знищення тварини іншою твариною та інших випадках, дозволених законом).

У сучасному цивільному праві підстави реквізиції, незважаючи на відсутність єдиного нормативно-правового акту, який би врегулював аспекти означеного питання, значно деталізовані. Це є підстави надзвичайного характеру (стихійне лихо, аварія, епізоотія тощо) або умови воєнного або надзвичайного стану. За наявності цих підстав, у разі суспільної необхідності, проводиться реквізиція майна. Суспільна необхідність у праві визначається як категорія оціночна [12, с. 368]. Вона може полягати у знищенні тварин, вилученні їх для проведення певних видів робіт тощо. В разі реквізиції майно переходить у власність держави або знищується, тобто, в першому випадку припиняється право власності у відповідної особи з одночасним набуттям його державою, у другому – переходу права власності не відбувається.

Отже, реквізиція тварини, по-перше, можлива за надзвичайних обставин – при епізоотії. Відповідно до статті 2 Кодексу цивільного захисту України, епізоотія – це широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території. При цьому тварина вилучається у власника за умови попереднього і повного відшкодування її вартості та повинна бути знищена.

Законом України «Про забезпечення санітарного і епідеміологічного благополуччя населення» порядку та умов вилучення тварини в разі виникнення епізоотії не передбачено [13]. Відповідно до Положення про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України та типових положень про місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 1350 від 21 листопада 2007 р., означені комісії наділені правом вивчати та вирішувати питання стосовно забою і знищення тварин, птиці у разі виявлення заразних хвороб тварин, а також щодо вилучення з обігу, знезараження, переробку або інше використання продуктів і сировини тваринного та рослинного походження, визнаних не придатними для використання [14]. Проте, законодавчо не врегульовано, яким органом має ухвалюватись рішення про примусове відчуження, який порядок такого відчуження тощо. Вважаємо, що означену законодавчу прогалину має бути усунуто.

Таким чином, необхідним вбачається розмежування такої підстави припинення права власності на тварину як знищення тварини з волі власника, яке мало на меті її споживання у їжу, отримання від тварини окремих органів, клітин з медичною ціллю, хутра для пошиття одягу або що, та знищення тварини всупереч волі власника, яке може бути розцінене як правопорушення (за винятком випадків знищення тварини іншою твариною), що передбачає настання відповідних цивільно-правових наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харченко О. С. Підстави припинення права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Харченко Олеся Степанівна ; НДІ приватного права і підприємництва АПН України. – К., 2007. – 205 с.
2. Право власності в Україні : навч. посіб. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, О. А. Підпригора та ін.; За заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 816 с.
3. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
4. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Право власності: підручник. – К. : Алетта ; ЦУЛ, 2011. – 246 с.

5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І. В. Спасиво-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2011. – 624 с.
6. Забаштанський Д. Живий «контрабас» / Д. Забаштанський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. – № 7 (769). – С. 68–71.
7. Про захист суспільної моралі: Закон України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52. – Том 1. – Ст. 2736.
8. Метельова Т. Громадянське суспільство в умовах трансформації системи цінностей: між демократизацією та дегуманізацією (на прикладі зоозахисних реалій України та Євросоюзу / Т. Метельова // Віче. – 2012. – № 2. – С. 26–29.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 18. – Ст. 132.
10. Про охоронну діяльність: Закон України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1099.
11. Про Національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
12. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
13. Про забезпечення санітарного і епідеміологічного благополуччя населення: Закон України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 89. – Ст. 3589.
14. Про Державну надзвичайну протіепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України та типових положень про місцеві державні надзвичайні протіепізоотичні комісії: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 року № 1350 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 89. – Ст. 3274.

УДК 340.94

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Селіванов М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
партнер юридичної фірми «Arbitis»

Анотація: статтю присвячено вирішенню проблеми участі прокурора в господарському процесі. Визначено особливості підстави та особливості участі прокурора в господарському процесі.

Ключові слова: прокурор; господарський процес; підстави участі прокурора в господарському процесі.

Анотация: статья посвящена решению проблемы участия прокурора в хозяйственном процессе. Определены особенности основания и особенности участия прокурора в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: прокурор; хозяйственный процесс; основания участия прокурора в хозяйственном процессе.

Annotation: the article is devoted to the decision of the problem of participation of the prosecutor in the economic process, the features of the grounds and features of the participation of the prosecutor in the economic process are determined.

Key words: prosecutor; process; Grounds for the participation of the prosecutor in the economic process.

Зміни Конституції України, які внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 року [1], змінили роль прокуратури у господарському процесі. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України [2], в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Наведеною Конституційною нормою, завдання прокуратури щодо представництва держави в суді визначені як виключні випадки, які мають визначатися законом.

До внесення змін до Конституції України, у 2015 році набули чинності законодавчі акти щодо участі прокурора у господарському процесі. Так, 15 липня 2015 року набув чинності Закон України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14.10.2014 року [3], яким внесені зміни до Господарського процесуального кодексу України [4].

Згідно з ч. 2 ст. 2 ГПК України прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до господарського суду прокурор зазначає про це в позовній заяві.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 ГПК України прокурор є самостійним учасником судового процесу.

Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження